

ATATÜRK'ün Yaşamından:

ALMANYA SEYAHATI

E. Tuğg. H. FAHRİ ÇELİKER

Süveyş Kanalı'nın İngiliz kontrolüne girmesinden sonra Hindistan'a ulaşmak için Berlin-Bağdat mihrine büyük önem veren Alman İmparatoru II. Wilhelm, 1889 ve 1898 yıllarında İstanbul'a gelmiş, Osmanlı Padişahını başkentinde ziyaret etmişti.

Birinci Dünya Harbi içinde, 1917 yılı Ekim ayında, İmparator üçüncü kez İstanbul'a geldi ve Padişahı Genel Karargâhına davet etti. Artık, bu davetin kabulü ve ziyaretin iadesinin kaçınılmaz hale geldiğini düşünen Osmanlı Hükümeti, Padişah Sultan Reşat seyahat edecek durumda olmadığından Veliâht Vahdettin Efendi'nin Almanya'ya gönderilmesine karar verdi.

Ayrıca, Yıldırım Ordular Grubu emrinde 7 nci Ordu Komutanı iken Filistin Cephesinde uygulanması gereken strateji ve taktik konusunda Grup Komutanı Mareşal Falkenhayn ile anlaşamadığından istifa ederek İstanbul'a gelen ve Başkomutanlık emrinde bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın bu seyahatte Veliâht'a eşlik etmesi kararlaştırıldı; kabul edip, etmeyeceği kendisine soruldu. Bu seyahati kendi açısından çok ilginç gören Atatürk, derhal kabul ettiğini bildirdi. Çok iyi Almanca bilen ve Atatürk'ün Harp Okulunda öğretmeni olan Naci Paşa (o tarihte rütbesi albaydı) da Veliâht ile beraber gidecek, ona tercümanlık edecekti.

Seyahate çıkmadan önce Veliâht'ı ziyaret etmesi ve tanışması Atatürk'e tavsiye edildi. Bir gün Naci Paşa ile birlikte Vahdettin'i ziyarete gittiler. Atatürk, anılarında bu ziyareti şöyle anlatır:

"Bizi sarayın içinde Arap hasırlarıyla örtülmüş bir salona açılan kapıdan bir odaya soktular. Redingotlu adamlarla dolu olan odanın eşyası bir kanepeler ve kanepenin iki tarafında birer koltuktan ibaretti. Henüz girdiğimiz bu odada ayakta dururken çok lâubali görünen redingotlu adamların içinde diğer redingotlu bir adam peyda oldu. Bu yeni gelenin kim olduğunu, ne olduğunu ve ne olmak lâzım geldiğini ne ben, ne de arkadaşım fark etmedik. İçeri girdi; bizim bulunduğumuz tarafa teveccüh etti (yönel-

di). Kanepenin sağ köşesine oturdu. Ben karşıdaki koltuğa oturdum; mütenazır koltuğu Naci Paşa işgal etti. Bu zat bir defa gözlerini kapadı; derin bir vecde daldı, neden sonra tekrar gözlerini açtı, bize lütfen iltifat etti:

— Sizinle müşerref oldum; memnunum!

Tekrar gözlerini kapadı. Bu nazikâne sözlere cevap vermeye hazırlanırken, bihuş (şaşkın) bir şahsiyetin huzurunda bulunduğumu fark ettim; cevap vermek mi, yoksa vermemek mi lâzım geldiğinde tereddüt ettim. Naci Paşa'nın yüzüne baktım; o da çok durgundu. Onda bir defa daha tekellüm kudreti (konuşma gücü) mevcut olup olmadığını anlamak için beklemeyi tercih ettim. Biraz sonra gözlerini açtı:

— Seyahat edeceğiz değil mi?

Ben çok sıkılmış, çok muazzap (azap içinde) bir halde:

— Evet seyahat edeceğiz, dedim.

İtiraf edeyim ki, bir mecnun (deli) ile karşı karşıya bulunduğumu derakap (hemen) hissetmiş, fakat mantıkî mükâlemeye (görüşmeye) girişmekten kendimi menetmiştim. Hemen ayağa kalkıp dedim ki:

— Efendi Hazretleri, beraber seyahat edeceğiz; seyahat iki gün sonra başlayacaktır. Perşembe akşamı garda hazır bulunacaksınız; oradan hareket edeceğiz.”¹

Veliaht'a veda edip odadan çıkarlar; süslü bir saray arabasıyla geri dönerken aralarında aşağı yukarı şöyle bir konuşma geçer:

“Atatürk: — Zavallı, bedbaht, şayanı merhamet... Bunlarla ne olabilir?

Naci Paşa: — Öyledir,

Atatürk: — Bu zavallı yarın padişah olacaktır, kendisinden ne beklebilir?

Naci Paşa: — Hiç...

Atatürk: — Biz ki, aklımız, mantığımız vardır; biz ki, memleketin mukadderatını halini ve âtisini (geleceğini) anlamış insanlarız, ne yapabiliriz?

¹ Falih Rıfki Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, Hisar Matbaası, İstanbul, 1955, s. 26 ve devamı.

Naci Paşa: — Güç!..”

Atatürk, bu seyahatin bir bakıma askeri bir gezi olduğunu düşünerek Veliâht'ın askeri üniforma giymesi için kendisine adamlarıyla haber göndermişti. 20 Aralık 1917 Perşembe günü Sirkeci Garına geldiklerinde Veliâht'ın sivil giymiş olduğunu gören Atatürk, Veliâht'ın teşrifatçısı İhsan Bey'e : “Ben Veliâht Hazretlerinin üniforma giymesi için haber yollamıştım. Söylediniz mi?” der.

İhsan Bey, söylendiği, ama Veliâht'ın dinlemediği şeklinde cevap verdikten sonra nedenini şöyle açıklar:

Veliâht'a Feriklik (Korgenerallik) rütbesi verilmiş, sonradan Mirlivalığa (Tuğg.—Tümg.) indirilmiş, buna üzülen Veliâht, ben bu rütbeye tenezzül etmem demiş ve bir daha üniforma giymemiş. Bu seyahatte de aynı nedenle sivil giyinmeyi tercih etmiş.

Sirkeci Garında yapılan uğurlama törenini Atatürk anılarında şöyle anlatıyor:

“Bineceğimiz tren hazırды. Bir askeri müfreze saffiharp nizamında (merasim düzeninde) Veliâht'ı teşiye muntazırdı (uğurlamak için bekliyordu). Veliâht'ın yanına yaklaştım. Başkumandan Vekili Enver Paşa da orada idi.

— Bu asker sizi teşyi için hazırды. Kendilerini selâmlayınız dedim.

Vahdettin yüzüme baktı. Bu bakışıyla:

— Nasıl?

Demek istiyordu. İşaret ettim:

— Siz yürüyünüz, arkanızdan biz geleceğiz.

Vahdettin askerin önünden geçerken iki eli de yukarıda, gayrı tabii ve gayrı şuurî selâm vererek yürüdü. Geriye dönüp trene bindik; içine girdiğimiz salonun pencerelerini açtırarak tren hareket edeceği sırada Vahdettin'e:

— Bu pencereden askeri ve ahaliyi selâmlayınız dedim.

— Niçin, lâzım mıdır? dedi.

— Evet lâzımdır!”²

² a.g.e.; s. 26-44.

Vahdettin, Atatürk'ün çekinmeden yaptığı ihtarlara boyun eğmiş gibi görünerek dediklerini eksiksiz yapar. Tren İstanbul'dan ayrıldıktan sonra kendisi için hazırlanmış olan kompartımana çekilir. Bir süre sonra, tren Trakya topraklarında ilerlerken Vahdettin, Atatürk'ü salona davet eder. Atatürk, anılarında bu buluşmayı şöyle anlatıyor:

“Doğrusu bu davet beni memnun etti. Yarınki padişahı yakından tetkik etmek fırsatlarından birincisi bahşediliyor demektir. Vahdettin'in salonuna girdiğim vakit kendisini ayakta, bana muntazır (beni bekler) buldum. Oturdu. Bana da oturmak için yer gösterdi. Bu dakikada sarayında ekseriya gözleri kapalı konuşan zatı büsbütün başka bir vaziyette buldum. Bilâkis (tersine) gözlerini çok kuvvetle açmış ve dikkatle bana bakıyordu. Bir nutuk irad eder gibi, şu tarzda beyanatta bulundu:

— Afedersiniz Paşa Hazretleri, birkaç dakika evveline kadar kiminle seyahat etmekte olduğumu bana izah etmemişlerdi. Ancak trenin hareketinden sonra aldığım malumat üzerine gıyaben (yüzünü görmeden) çok tanıdığım ve takdir ettiğim bir kumandanla beraber olduğumu anladım. Ben sizi çok iyi bilirim. Arıburnu'nda ve Anafartalar'da yaptığınız bütün icraat, kazandığınız muvaffakiyetler tamamen malumumdur. Siz İstanbul'u ve her şeyi kurtarmış bir kumandansınız, beraber seyahat etmekte olduğum için çok memnun ve müftehirim (seviniyor ve iftihar ediyorum).

Vahdettin bu sözleri çok ağır, fakat muntazam (düzgün) söylüyordu. Hayret ettim, icap ettiği gibi cevaplar verdim; aramızda mükemmel, ciddi ve samimi müsahabeler (sohbetler) oldu.

O gece için görüştüklerimizi kâfi addederek kendisini fazla rahatsız etmek istemediğimi söyleyip müsaade aldım. Salona avdet ettiğim (döndüğüm) zaman inşirah (gönül ferahlığı) hissediyordum. Düşündüm ki, bu zat akıllı olmalıdır. İstanbul'da ilk buluştuğumuz vakit, o devri bilenlerce anlaşılması kolay olan sebep ve şeraitin (sebepler ve koşulların) tesiri altında garip bir hal gösteren Veliht, İstanbul'u terk ettikten, kendisini tamamen serbest gördükten ve bilhassa muhataplarının şayanı emniyet adamlar olduğunu anladıktan sonra şahsiyetini olduğu gibi göstermekte artık beis (sakinca) görmüyor. Buna göre ben de kendisine bütün ahvali ve zaruretleri anlatabilirim, hatta kendisince yapılacak bazı zeminler üzerinde faaliyete geçebilirim ümidine kapıldım.”³

³ a.g.e.; s. 26-44.

Seyahat günleri birbirini izler. Atatürk, Veliâht ile her gün uzun veya kısa görüşmeler yapar; kendisini aydınlatmak, yakın ve samimi yardımlarla desteklemek suretiyle Vahdettin ile bazı şeyler yapılabileceği kanısına varır. Bu düşüncesini Naci Paşa'ya ve diğer yol arkadaşlarına da söyler; Veliâht'ı bu şekilde hazırlamanın bir görev olduğuna işaret eder. Atatürk ve yol arkadaşları seyahat boyunca bu tür temaslara devam ederler.

Nihayet Alman Genel Karargâhının bulunduğu küçük bir kasabaya varırlar. Karargâhın giriş kapısı karşısında yer almış olan çok gösterişli bir Alman birliği Veliâht'ı selâmlar. İmparator, Türk heyetini giriş kapısında karşılar; büyük bir hole geçerler; Hindenburg, Ludendorf ve diğer karargâh erkânı oradadır. Veliâht, beraberinde bulunanları burada İmparatora takdim eder. Mustafa Kemal Paşa'nın takdimi sırasında İmparator, yüksek sesle:

“— 16 ncı Kolordu... Anafartalar!” der.

İmparatorun bu sözleri üzerine orada hazır bulunan Alman subaylarının hepsi Atatürk'e bakarlar. Atatürk, mahcup ve mütevazi bir tavırla önüne bakar... Atatürk'ün bu utangaç davranışı üzerine belki de bir hata yapmış olabileceğini düşünen İmparator:

“— Siz 16 ncı Kolordu Komutanlığını ve Anafartaları yapmış olan Mustafa Kemal değil misiniz?” der.

Atatürk, İmparatorun bu sorusuna olumlu cevap verir.

Ertesi günü Hindenburg ve Ludendorf'u ziyaret ederler. Bu ziyaretleri Atatürk, anılarında şöyle anlatır:

“Hindenburg'un ufacak bürosunda idik. Mareşal, masasının başında ve sol ilerisindeki koltukta Vahdettin, onun yanında dili mesabesinde (de-recesinde) olan Naci Paşa oturuyordu. Ben Hindenburg'un sağına tesadüf eden sandalyede idim. Veliâht ve Hindenburg birbiriyle görüşüyorlardı. Kısa ve merasim kabilinden olan böyle bir mülâkatta çok mühim şeyler konuşulmak mutad olmamakla beraber Hindenburg, Veliâht'a bittabi onun delâletiyle bütün Türk milletine çok tesellibahş sözler söylüyor, Veliâht bu tesellibahş beyanata teşekkür ediyordu.

Ben Hindenburg'un ağzından işittiğim sözlerin en nihayet kibar ve misafirperver olduğu için nezaketen sarf edilmekte olduğuna kani olmak istiyordum. Yoksa beyanatın medlülü (sözlerden anlaşılan), beni meyus edecek mahiyette idi. Mükâlemeye iştiraki münasip görmedim; bilâkis mülakatın kısa kesilmesine intizar ediyordum; öyle oldu.

Vahdettin'i Ludendorf da büyük nezaket ve itina ile kabul etti. Denebilir ki, o da Mareşal'in temas ettiği mevzular üzerinde tesellibahş izahatta bulundu. Bilhassa o günlerde şimali garbi (kuzeybatı) cephesi üzerinde itilâf orduları aleyhine başladıkları parlak taarruzdan bahsetti. Bu taarruzu esasen biliyorduk. Fakat taarruzun vasıl olabileceği neticeyi Ludendorf'un lisanından (ağzından) işitmek için sabırsızlanıyordum.

Gördüm ki, mükâlemenin hedefi bu değil. Alman ordusunun taarruz etmekte olduğunu söylemek de Alman millet ve ordusunun ve bütün müttefiklerin kuvvei maneviyelerini yükseltebilecek teminat vermekten ibaretti. Şüphelerimi halletmek için olmalı, Generale kısa bir sual sordum:

— En nihayet taarruz kuvvetleri hangi hatta kadar gidebileceklerdir?

Böyle, Veliâht refakatinde bulunan bir zabıtın damdan düşer gibi sorduğu suale muhatap olan Ludendorf, nezaket içinde devam eden beyanatını tevkif etti (sözlerini kesti); biraz düşündü, biraz da yüzüme baktı ve dedi ki:

— Biz taarruz ediyoruz, neticesini hadisat gösterecektir.

Cevap verdim:

— Yapılmakta olan taarruz neticesinin ne olabileceğini anlamak için hadisat ve talihin tecellisine intizar etmeye lüzum olmadığını zannediyorum; çünkü yapılan taarruz, en nihayet "parsiyal" (mahdut hedefli) bir taarruzdur.

Ludendorf, tekrar yüzüme baktı. Ne demek istediğimi pek iyi anlamıştı. Müspet, menfi cevap vermeyerek sustu.

Mükâleme burada kaldı ve ziyarete hitam (son) verildi."

Ziyaretin ertesi günü kaldıkları otele Atatürk, Veliâht'a Ludendorf'un taarruzun akıbetini Allaha bırakan tevekkülü karşısında Türk Başkomutanlığı'nın memleketin geleceğini Alman zaferine bağlamasının mantıksızlığını anlatmaya çalışırken dışardan "Kayzer.. Kayzer.." sesleri duyulur. İmparator, Veliâht'ı ziyarete gelmektedir.

Atatürk, bu ziyareti şöyle anlatıyor:

"İmparatorun istikbaline şitap ettik (karşılanmasına koştuk). Kayzer salona dahil oldu. Hep beraber oturduk. İmparator hakikaten centilmence konuşuyor, sadık ve vefakâr Osmanlı Devleti'nin çok kıymetli bir Alman müttefiki olduğundan ve bilhassa Başkumandan Vekili Enver Paşa Hazret-

lerinin bu dostluğun kıymet ve yüksekliğini anlayarak çalıştığından, Alman Başkumandanlık ve Erkânıharbiyesinin bu güzide zata fevkalade emniyet ve itimat beslemekte olduğundan bahsediyordu.

Ben Veliâht'ın sağındayım. Naci Paşa tam karşımızda bulunuyordu, İmparator solundaydı. Takriben şu sual Naci Paşa lisaniyla Vahdettin tarafından İmparator'a soruldu:

— Türkiye'nin Almanya'ya karşı sadakat ve vefasından, yakın âtide Alman müttefiklerinin saadete kavuşacaklarından bahseden beyanâtı şahaneleri Osmanlı Devleti'nin yarımını düşünmek vaziyetinde bulunan âcizlerinde büyük bir inşirah ve teselli uyandırdı. Ancak vaziyeti umumiyeyi mütalâa ve tetkikten sarfınazar ederek, bir noktayı daha vuzuhla anlatmak ihtiyacındayım. Türkiye'nin kalpgâhına tevcih olunan darbeler tevkif olunmaksızın ilerlemektedir. Eğer bu darbeler muvaffak olursa Türkiye mahvolacaktır. Bu darbeleri tevkif için kâfi teminat ifade eden beyanatınızı dinleyemedim. Lütfen bu hususta beni biraz tenvir ve tatmin buyurur musunuz?

Bu sual üzerine İmparator, oturduğu sandalyeden derhal ayağa kalktı. Şöyle bir hitapta bulundu:

— Türkiye'nin muhterem Veliâht'ı, anlıyorum ki, sizin zihninizi teşvik edenler (karıştıranlar) vardır. Ben Almanya İmparatoru size âtiden, muvaffakiyeti âtiyeden bahsettikten sonra şüphemiz kalır mı, kalmaz mı?

Yanında bulunduğum Veliâht, müspet cevap vermekle beraber endişesinin zail olmadığını da ilâve etti.

İmparator kalktığı sandalyeye artık oturmadı... Ve bizi terk edeceğini nezaketle ima etti. Salonun kapısına doğru yürüdü. Vahdettin ve arkasından bizler, Kayzer'i salonun kapısından dışarı çıkardık. Kayzer sola doğru giden bir koridordan yürüyecekti. Ben Kayzer'in hoşuna gitmediğimi anladığım için makûs (ters) koridora doğru ve biraz uzakta durdum. İmparator, Veliâht'ın ve müteakiben ona yakın bulunan Naci Paşa'nın ellerini sıkarak, uzağında bulunan bana baktı ve müteveccih olduğu koridor istikametinde yürümeye başladı.

Benim elimi sıkmamıştı. İmparator'un hakkı vardı. Veliâht'ın refakatinde bulunan herhangi bir generalin elini sıkmak için onun ayağına mı gidecekti? Lâzım değil midir ki, bu general, İmparator tarafından eli sıkılmak şerefini ihraz için biraz isticâl etsin (kazanmak için biraz acele etsin).

Bu kusurumu itiraf ederim. Bilmem neden durgun, harekete iktidarsız, sabit ve dalgın bir vaziyet almıştım. İmparator, iki üç yürüdükten sonra tekrar geri döndü. Bana yaklaştı:

— Affedersiniz sizin elinizi sıkmamıştım.

Elimi uzattım, çok nazik ve âlicenapane iltifatlarına mazhar oldum.”⁴

Bu ziyaretlerden sonra İmparator Türk heyetini sofrasına akşam yemeğine davet eder. Atatürk’ün bu davete ilişkin anıları şöyledir:

“Kayzer’in karşısında bir prens, sağında Vahdettin, solunda Berlin Se-firi Hakkı Paşa merhum ve prensin solunda da ben bulunuyorduk. Benim solumda Ludendorf vardı. Ludendorf, Fransızcasıyla benimle görüşüyordu. İmparator, Ludendorf’a Almanca:

— Sağındaki adamla konuş! dedi.

Ludendorf:

— Onu yapıyorum.

Cevabını verdi.

Bittabi bu mükâlemeleri anlayacak kadar Almanca bildiğim için İmparator’un ihtarına ve Ludendorf’un cevabına intikal etmişim. Dimağı çok büyük harekâtın idaresinden mütevellit yorgunlukla meşbu bulunan Ludendorf, yemek esnasında hatırımda yer tutacak kadar ciddi bir mükâleme mevzuu bulamadı.

Yemek bitti; bu salona bitişik, âdeta onun büyük parçasına benzeyen diğer bir salon vardı. Sofrada hazır bulunanlardan bir kısmımız oraya geçtik. İmparator, Hindenburg, Ludendorf, Alman Başvekili olduğunu zannettiğimiz bir zat, bizim tarafımızda da Veliht, Hakkı Paşa merhum ve bizler...

İmparator bir köşede ayakta Veliht ile tatlı tatlı konuşuyor. Ben, arkasımı, iki salonun faslı müştereki olan kavsın duvarına dayanmış, çok heybetli ve canlı, asil nazarlarında hakayiki (gerçekleri) anladığı görülen, fakat anladıklarını her muhataba söylemekten muhteriz (çekinen) yüksek bir şahsiyet karşısındayım : Hindenburg!

⁴ a.g.e.; s. 26-44

Hindenburg ile görüşmek istiyor, kendisini bilhassa Veliâht ile beraber ziyarete gittiğimiz vakit temas etmiş olduğu tatlı musahabe (sohbet) zeminine sevk etmeye çalışıyordum.

Mareşal, ziyaretimiz esnasında Suriye vaziyetinin ıslah olduğunu, son günlerde yeni ve taze bir süvari fırkasının muharebe meydanına ithal edildiğini söylemişti. Halbuki bu büyük adamın bahsettiği bittabii oradaki kumandanların verdiği rapor muhteviyatıydı. Hakikatı halde mevzubahis olan bu süvari fırkası, ben henüz 2 nci Ordu Kumandanı iken, Yıldırım Grubu'nu takviye için bu gruba gönderilmesi talep olunan fırka idi. Ben, 7 nci Ordu Kumandanı olmadan evvel, bu süvari fırkasının teşkil ve teminine çok çalışılmıştı. Ancak toplanılabilen bu seyyar kuvvet o kadar bimecal (güçsüz) idi ki, evvelâ lagar hayvanlarını Resülayn civarındaki otlaklarda beslemek ve ondan sonra kabili istifade bir hale gelip gelmediğini yeniden tetkik etmek lâzımdı. Ben aylarca sonra 7 nci Ordu Kumandanı olduğum zaman bu fırkadan istifade edip edemeyeceğimi tahkik ettim. Aldığım ciddi bir rapor, fırkanın bir kuvvet olmadığı mahiyetindeydi. Alman büyük karargâhında Hindenburg'un ağzından işittiğim şu idi ki, bu fırka muharebe meydanına dahil olmuş ve vaziyet ıslah edilmiştir. Mareşal'e bu macerayı hikâye ettim ve dedim ki:

— Benim söyleyeceğim sözler sizin aldığınız raporlar muhteviyatına uymayabilir. Fakat emniyet edebilirsiniz ki, hakikattir. Bunu kabul ediniz. Sonra Mareşal, siz mühim bir taarruz yapıyorsunuz ve zannetmem ki, buna çok bel bağlamış olarsınız; yalnız bana söyler misiniz, emniyetle ümit ettiğiniz hedef ve maksat nedir?

Büyük ve ihtiyatlı asker benim bu sualime cevap verebilir mi idi? Zaten kendisinden bunu beklememeli idim. Bu, belki de biraz lâubali vaziyetim, ihtimal İmparator Hazretlerinin sofrasında bize ikram edilen nefis şampanyaların tesiriyle olmuştu.

Mareşal, söylediklerimi dikkatle dinler gibi göründü; fakat çok basit ve şirin bir cevap verdi: (Salonun ortasında duran ve üzerinde muhtelif sigaralar bulunan ufak bir masa vardı.)

— Ekselans, size sigara takdim edebilir miyim?

Hindenburg her şeye cevap vermişti. Ortada masaya gittik; kendi eliyle bana bir sigara verdi. Meğer Vahdettin ile konuşan İmparator, bizim temas ve mukâlememiz ile alakadar oluyormuş. Almanca olarak Mareşal'e sordu:

— Ne diyor?

Mareşal cevap verdi:

— Bir şeyler!

Ben sigaramı yaktıktan sonra Hindenburg'u bıraktım, İmparator ile konuşan Vahdettin'in yanına gittim:

— Hakikati anlıyor musunuz? diye sordum. Muhatabınız Almanya İmparatorudur. Benim size arz ettiğim endişeleri izah edecek bir tek kelime söyledi mi?

— Hayır! dedi.

— Konuşmaya devam ediniz, dedim ve ciddi konuşunuz; bütün endişeleri İmparator'a söylemekte tereddüt etmeyiniz; ben eminim ki, o sizden memnun olmayacaktır. Fakat hiç olmazsa Türkiye'de hakikati görmüş olanların mevcudiyetine inanacaktır.

Veliaht, masum bir tavır takınarak:

— Öyle yapıyorum dedi.⁵

Veliaht ve beraberindekilere cephedeki birlikleri gezdirerek Alman ordusuna güvenlerini artırmak için bir program hazırlanmıştır. Büyük bir karargâha gidilir, burada Alman Komutanı, Veliâht'a, gayet güzel hazırlanmış, renkli haritalar üzerinden birliğinin durumunu parlak sözlerle açıklar. Bu güzel açıklamayı dinleyen Veliâht, Mustafa Kemal Paşa'ya usulca: "Ya buna ne dersin?" der.

Atatürk : "Durumu yerinde, arazide, görmek istediğinizi" söyleyiniz cevabını verir.

Cepheye giderler. Orada da kendileri için önceden hazırlanmış bir gezi planı ile karşılaşılırlar.

Atatürk: "Bu planı bırakalım ve benim göstereceğim yere gidelim" der. Bunun üzerine olayların gelişimini Atatürk, anılarında şöyle anlatıyor:

"O anda bir kargaşalık oldu. Vahdettin, hazır krokiye tâbi, sevk olduğu istikamette yürüdü. Bende bir asker inadı uyandı. Onları takip etmedim. Edinmiş olduğumuz haritanın delâletine güvenerek ateş hattının

⁵ a.g.e.; s. 26-44.

bir noktasına yürüdüm ve ateş hattı gerisinde bir ağacın dibine geldim. Orada genç bir zabıt ağaç üzerinde tarassut (gözetleme) yapıyordu. Bana refakat eden Alman zabıtları da vardı. Tarassut yapan zabıt aşağı indi. Meşhudatını (şahit olduklarını, yani gördüklerini) anlattı.

— Müsaade eder misiniz, ben de bu ağaca çıkayım dedim.

— Hay, hay!

Cevabını verdiler; çıktım, zabıtın söylediklerini aynen gördüm. Fakat asıl mevzubahis olmak lâzım gelen nokta, bu müşahede olunan vaziyete karşı olan vaziyetti; onun için sordum:

— Bu düşman vaziyeti karşısında kuvvetiniz, tertibatınız, ihtiyatlarınız nedir, lütfen bana söyler misiniz?

Ateş hattının saf olan zabıtları ve kumandanları, Türk mütteliklerinin bir kumandanına hakikati söylediler. Hakikat şu idi: Piyade kuvvetler hemen hemen gayri kâfi dereceye gelmişti. Süvari iken piyade gibi istimal mecbur oldukları bir kuvvetten bahsettiler; o da birinci hattın istinatlarından sonra ihtiyat denecek keyfiyet ve kemiyetten (nitelik ve nicelikten) çıkmıştı. Bu malumatı aldıktan sonra, çok mütehayyir olarak (hayrete düşerek) kendilerine biperva (çekinmeden) dedim ki:

— O halde tehlikesiniz!

— Öyle... dediler.”

Bu gezinin yapıldığı gün Atatürk ile bir Alman Kolordu Komutanı arasında geçen konuşma ilginçtir. Alman Kolordu Komutanı Atatürk'e sorar:

— Siz Veliaht'ın yaveri misiniz?

— Hayır!..

— Ne münasebetle refakatte bulunuyorsunuz?

— Böyle bir vazife aldığım için.

— Askeri vaziyetlerden çok iyi anlıyorsunuz. Türkiye'de herhangi bir kuvvete kumanda ettiniz mi?

Atatürk'ün Türkiye'de tümen, kolordu ve ordu komutanlıklarında bulunduğunu öğrenen Alman Generali hayretler içinde:

— Affedersiniz, biz şimdiye kadar size yanlış hitap ediyormuşuz. Demek siz “Ekselans” sınızdır; der.

Alsas'ta bir gece Vali'nin evine davet edilirler. Vahdettin ile Vali bir masada oturup konuşurlarken Vali, Vahdettin'e Ermeniler ile ilgili bir soru sorar. Vahdettin bazı cevaplar verdikten sonra Atatürk'ü yanına çağırarak Valiye:

“— Cephelerde bulunmuş, memleketi tanıyan bir kumandan yanımdadır; isterseniz onu da dinleyiniz!” der.

Valinin, Almanya'nın misafiri olan dost ve müttefik bir devletin yarın padişah olacak Veliht'ına Türklerin Ermenilere yaptığı feci tecavüzlerden söz etmesine çok şaşan ve kızan Atatürk:

“— Türkiye'nin Veliht'ı ile Almanya'nın mutena bir mıntikasında kıymetli olduğuna şüphe etmediğim bir valisinin bulabildiği mükâleme zemini beni mütehayyir etti (hayrete düşürdü). Evvela sizden şunu anlamak istiyorum: Müttefikiniz olan ve bu ittifak uğrunda maddi ve manevi tek-mil mevcudiyetini mahveden Türkiye'ye karşı, tarihin bilmem hangi devrinde mevcut olduğunu iddia eden ve bu mevcudiyeti ihya etmek için dünyayı iğfale çalışan Ermeniler lehine konuşmak fikri size nereden geliyor?”

Vali Hazretleri, biz, cephelerde dolaşan bir heyetiz; buraya Ermeni meselesini konuşmak için değil, fakat müttefikimiz olan ve kendisine itimat etmekte olduğumuz Alman ordusunun hakiki vaziyetini anlamaya geldik; onu anladık; kâfi bir vukuf ile memleketimize avdet ediyoruz (dönüyoruz).” diyerek Valiyi susturur.

Sonra Krup Fabrikası'nı gezerler; fabrika sahibinin muhteşem şatosunda akşam yemeğine davet edilirler. Nihayet Berlin'e dönülür ve İmparator'un misafiri olarak Adlon Otelinde ağırlandırlar. Burada Vahdettin, basın toplantıları düzenler. Atatürk'ün gezi boyunca kendisine telkin ettiği fikirlerden ilham alarak konuşur. Bu, Atatürk'ü sevindirir. Bir toplantı sonunda yalnız kaldıklarında Vahdettin'e der ki:

“— Osmanlı tarihini bilirsiniz; bu tarihin bir takım safhaları vardır ki, sizi korku ve endişeye sevkeder ve bunda haklısınız. Ben size bir şey söyleyeceğim, o nispette hayatımı size teşrik edeceğim (sizin hayatınızla birleştireceğim); memnun olur musunuz?” der.

Vahdettin'in : “Söyleyiniz !..” demesi üzerine aralarında şu konuşma geçer:

“Atatürk:— Henüz padişah değilsiniz, fakat Almanya’da gördünüz ki, imparator, veliaht ve prensler hep bir iş üzerindedir. Neden siz bütün işlerden uzak kalasınız?

Vahdettin:— Ne yapabilirim?

Atatürk:— İstanbul’a gider gitmez bir ordu kumandanlığı isteyiniz. Ben sizin erkânıharbiye reisiniz (kurmaybaşkanımız) olurum.

Vahdettin:— Hangi ordunun kumandanlığını?

Atatürk:— Beşinci ordunun * kumandanlığını...

Vahdettin:— Bu kumandanlığı bana vermezler.

Atatürk:— Siz isteyiniz.

Vahdettin:— İstanbul’a gittiğim zaman düşünürüm.”

Almanya seyahati, Osmanlı Hanedanı ile ilk yakın teması olduğu için Atatürk’ün yaşamında önemli bir yer tutar. Seyahat 1917 yılının son günleriyle 1918 Ocak ayının ilk günlerini kapsar. O günlerde artık ABD de Almanya aleyhine harbe girmiştir. Rusya’nın harpten çekilmesine rağmen Alman zaferi artık bir hayaldir. Atatürk, bunun idraki içindedir. Bağdat, Kudüs düşmüştür. İngilizler Filistin’de taarruz hazırlığındadırlar. Bu durumda Atatürk’e göre uygulanacak strateji, elde kalan kuvvetleri süratle Toroslara doğru çekerek son gücümüzle Anadolu topraklarını savunmaktır. Yol boyunca bu fikri Veliiaht’a işlemeye çalışmıştır. Vahdettin’in padişah olur olmaz yapabildiği şey, Başkomutanlık Vekâletini lâğvederek Enver Paşa’yı Erkânıharbiye Reisi durumuna indirmesi olmuştur. Ama bu, pratikte hiçbir şeyi değiştirmemiştir.

Atatürk’ün 9 ncu Ordu Müfetişliğine atanmasında Almanya seyahati sırasında Vahdettin üzerinde bıraktığı olumlu etkinin de -bir ölçüde-payı olduğu düşünülebilir.

* 5 nci Ordu Liman Von Sanders’in komutasında bulunan ve Boğazları savunmakla görevli ordu idi.